

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

STILUL ȘI LIMBAJUL ÎN REDACTAREA LEGILOR. SITUAȚIA CODULUI CIVIL ROMÂN¹

Lect. univ. dr. Ramona DUMINICĂ

Abstract

Debates on the drafting of laws in general and codes in particular are not recent, but are an eternal theme of political and legal science, which returns with ever greater vigour. The same theme, but each time approached for different reasons and in different contexts, which makes it permanently topical.

The present scholarly approach addresses the traditional issue of rules on the style and language of drafting a normative act. The analysis does not claim to be an exhaustive study in the field, but is a call for reflection, the aim being primarily to analyse, more than 12 years after the entry into force of the new Romanian Civil Code, to what extent it succeeds in meeting the requirements of accessibility and comprehensibility.

In order to really know a legal institution or phenomenon, to be able to identify its flaws and qualities, it is first necessary to clarify the concept itself and establish its foundations. Therefore, the first part of the study is devoted to the theoretical aspects of lawmaking, codification and the presentation of rules concerning the style and language of normative acts. The second part of the study focuses on highlighting, by way of example, some legal rules in the current Civil Code whose intelligibility is called into question.

Keywords: *lawmaking, law drafting, style, normative language, codification, intelligibility of the law.*

Introducere

Plecând de la faptul că un Cod civil reprezintă unul dintre actele normative de bază ale oricărei ordini juridice, fiind o lege care reglementează cele mai importante

¹ Articolul este extras din revista JILC (*Journal of International Legal Communication*, <https://jilc.uw.edu.pl/>) vol. 2 No. 2 (October 2021), pp. 7-18 (<https://jilc.e-science.space/v2/JILCvol.2.7-18.pdf>), unde a fost publicat integral în limba engleză.

valori ale unei societăți, precum relațiile de familie, patrimoniul, proprietatea, circulația bunurilor etc., este necesar ca acesta să se caracterizeze prin stabilitate și accesibilitate.

Pentru asigurarea acestor obiective, se cere ca actul normativ să fie redactat într-un limbaj juridic specific juridic, stil concis, sobru, clar și precis care să excludă orice echivoc.

Claritatea și precizia stilului normativ se realizează prin utilizarea adecvată a cuvintelor în raport cu semnificația lor obișnuită și prin modul de aranjare a acestora în propoziții și fraze, cu respectarea strictă a regulilor gramaticale. Polisemia creează riscul de neînțelegere a mesajului juridic, ea venind în contradicție cu cerința exprimării clare și precise a conceptelor juridice.

Din nefericire, în ciuda tuturor recomandărilor specialiștilor în legistică, a legislației specifice și a ghidurilor de implementare a acesteia, în practica legislativă se constată utilizarea unor cuvinte cu un anumit sens într-un act normativ, iar în cele de modificare sau în cele conexe definițiile au altă semnificație ori, mai grav, se folosesc alte cuvinte cu semnificație asemănătoare. Toate acestea conduc la apariția de contradicții între normele cuprinse în același act normativ. Astfel de exemple se regăsesc și în cuprinsul actualului Cod civil român, iar câteva dintre acestea fac obiectul prezentului studiu.

Caracterul neinteligibil al unei legi sau al unui ansamblu de legi aduce atingere efectivității sale care se reflectă, în special, în posibilitatea de a fi înțeleasă de cel care trebuie să o respecte și de cel ce trebuie să o aplice. Astăzi, cetățeanul poate înțelege legea numai prin intermediul juristului. Acesta, la rândul său, se confruntă de multe ori cu problema imposibilității descifrării sensului ei din cauza stilului complicat, ambiguu în care este redactată. Complexitatea luării deciziei, procedura complicată de elaborare a legii și nici toate regulile și instrumentele consacrate de legistică de care dispune juristul - redactor de legi nu asigură întotdeauna garanția obținerii unei legi bune².

Legea este produsul unei lungi călătorii în timpul căreia intervin numeroși actori, cu diferite titlaturi, precum: primul-ministru, ministrii, președintele sau cel mai des colaboratorii lor, sindicatele sau organizații profesionale ș.a. Proiectul face obiectul consultărilor, dezbaterilor. Este necesar să luăm în calcul dreptul internațional și unional și să avem în vedere și consecințele unui eventual control din partea judecătorului constituțional. Dincolo de alegerile devalorizatorilor comuni, se va obține un rezultat fără verticalitate, confuz. În scopul concilierii, Parlamentul ar putea, în aceeași măsură, să aleagă o redactare ambiguă³.

² R. Duminică, *Intelligibility of the laws-a desideratum difficult to achieve by the Romanian legislator*, în „Volumul International Scientific Conference: Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty”, Ed. Lumen, Iași, 2012, pp. 169-187.

³ B. Mathieu, *La loi*, Dalloz, Paris, 2010, p. 144.

Toate aceste dezbateri, deși de actualitate, sunt, în mod ciudat, foarte vechi, recurente de-a lungul istoriei. Aceași problemă apare mereu, se transformă permanent și nu conține să reapară: „este un ciclu fără sfârșit, un semn al imperfecțiunii inerente a oricărei legi și a efortului continuu, însă inefficient în a-i pune capăt: mitul epocii de aur, cel al dreptului simplu și limpede, un mit atemporal, reamintește de un trecut îndepărtat, legendar și trimite către un viitor luminos ipotetic și mereu precar”⁴.

Fie că ne raportăm la legislația românească, cea italiană, spaniolă, poloneză sau franceză, problema este aceeași pentru toate, iar nenumăratele reproșuri adresate modului de redactare a legii, viciile ei sunt mereu și oriunde aceleași: noninteligibilitatea⁵, ineficiența, inadaptabilitatea.

Scop, materiale și metode utilizate

Studiul de față nu-și propune să realizeze o teorie generală a limbajului și stilului de redactare a unui act normativ, ci îndeamnă la o reflecție asupra rolului și funcționalității codului civil român actual, ridicând o întrebare căreia încearcă să îi găsească și un posibil răspuns: Claritatea și precizia limbajului și stilului sunt obiective imposibil de atins în redactarea unui cod?

Pentru atingerea acestui scop, sunt îmbinate mai multe metode de cercetare științifică, respectiv: metoda logică, istorică, precum și cea gramaticală, lucrarea încadrându-se în sfera de cuprindere a teoriei generale a dreptului, tema fiind abordată preponderent din perspectiva acestei discipline. Totuși, modul în care se dorește a fi tratat subiectul conferă studiului un caracter interdisciplinar reflectat de sursele de documentare ce aparțin unor domenii diverse: teoria generală a dreptului, sociologie juridică, drept constituțional, lingvistica juridică, istoria dreptului, politologie, legistică etc. Dincolo de documentarea bibliografică tradițională, lucrarea are la bază și documentarea directă prin care s-a realizat analiza limbajului și stilului în care a fost redactat Codul civil în vigoare.

Rezultate și discuții

1. Legiferarea - știință, tehnică și artă

Spre sfârșitul anilor '60, simultan cu dezvoltarea științelor sociale în general și în particular a sociologiei juridice și a științei politice, se schimbă radical viziunea

⁴ Ph. Malaurie, *L'intelligibilité des lois*, „Pouvoirs - Revue française d'études constitutionnelles et politiques”, nr. 114/2005, pp. 131-137.

⁵ Pentru dezvoltări cu privire la noninteligibilitatea legilor analizată ca una dintre cauzele „crizei legii actuale”, a se vedea: R. Duminiță, *Criza legii contemporane*, Ed. CH. Beck, București, 2014, pp. 32-39.

statică privitoare la legislație care se limita doar la activitatea de adoptare formală a legilor. Juriștii devin conștienți de caracterul dinamic al legilor.

În acest context, apar preocupări pentru nașterea și dezvoltarea unei adevărate științe a legiferării. Atribuția esențială a acesteia a constat în găsirea unor răspunsuri coerente la întrebări esențiale ce vizau modul în care pot fi reglementate problemele sociale, politice, economice etc. prin intermediul normelor juridice sau cum poate fi influențată realitatea socială într-un anumit sens prin intermediul normelor.

Astfel, a început să se contureze noțiunea de legiferare ca o „reglementare activă”, cu un scop bine determinat orientat spre ideea de justiție, creionându-se și metodele efective de legiferare, fundamentate pe „modelul acțiunilor individuale conștiente”. Tehnica legislativă avea doar o funcție auxiliară, secundară, fiind considerată doar modalitatea concretă de atingere a obiectivelor propuse. Pornind de aici, astăzi, legiferarea este considerată atât știință, cât și tehnică, ba chiar o artă⁶.

Știința legiferării apare ca interdisciplinară, reunind nu doar domenii specifice dreptului, ci și discipline precum sociologia, politologia, politicile publice ș.a.. Activitatea de legiferare este considerată și tratată ca un „proces”, punându-se accentul pe caracterul dinamic al acestuia, căutându-se să se țină seama de ceea ce se petrece înainte și după luarea deciziilor de legiuitorul formal, adică de organul care are o legitimitate democratică. Știința legiferării se inspiră din lucrările și teoriile referitoare la procesele decizionale în general și, în special, cu privire la procesele politice de decizie⁷.

Se spune că legiferarea este în același timp nu doar știință, ci și tehnică și artă. Ea este arta negocierii în scopul exprimării voinței politice drept voință a poporului, reprezentând arta de a armoniza exigențele vieții de zi cu zi cu posibilitatea realizării acestor exigențe. Elaborarea legii este rezultanta compromisurilor între deziderat și realitate. În același timp, este și tehnică pentru că în construcția legii se respectă reguli stricte privind forma acesteia, procedura de elaborare și adoptare și, nu în ultimul rând, se respectă rigoarea limbajului și stilului juridic.

2. Codificarea – formă superioară a elaborării și sistematizării dreptului

În ceea ce privește codificarea, aceasta este o forma superioară a sistematizării dreptului și unul dintre factorii importanți ai securității juridice.

Trecând în revistă definițiile date codificării de-a lungul timpului, se observă că există două categorii: definițiile tradiționale, potrivit cărora codificarea presupune „cuprinderea într-un cod (act normativ cu forță juridică de lege) a normelor juridice aparținând aceleiași ramuri de drept, implicând o bogată activitate a

⁶ V.D. Zlătescu, *Introducere în logica formală*, Ed. Rompit, București, 1995, p. 170.

⁷ V. Păulea, *Tratat de management juridic și jurisdicțional*, Ed. I.R.D.O., București, 2010, p. 984.

legiutorului, de prelucrare complexă a întregului material normativ, de îndepărtare a normelor depășite, perimate (inclusiv a obiceiurilor), de completare a lacunelor, de înnoire legislativă (introducerea unor norme noi, cerute de evoluția relațiilor sociale), de ordonare logică a materialului normativ și de utilizare a unor mijloace moderne de tehnică legislativă (alegerea modalității de reglementare, a formei exterioare de reglementare, a folosirii mijloacelor adecvate de conceptualizare)⁸ și cele propuse de specialiști în legistică formală, conform cărora codificarea „este acea formă superioară de sistematizare legislativă, constând în concentrarea (integrarea) într-un singur act, de mare amploare, a mai multor reglementări dintr-un anumit domeniu sau ramură de drept”⁹.

În sensul celei de-a doua categorii de definiții sunt și prevederile art. 18 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislative pentru elaborarea actelor normative¹⁰ care stipulează că „în vederea sistematizării și concentrării legislației, reglementările dintr-un anumit domeniu sau dintr-o anumită ramură de drept, subordonate unor principii comune, pot fi reunite într-o structură unitară, sub formă de coduri”.

Așadar, codificarea este atât o formă de sistematizare, dar și o componentă importantă a activității de legiferare tocmai de aceea, actul de codificare (adoptarea codului) este de competența exclusivă a Parlamentului.

Deși codificarea este văzută uneori ca simplu remediu la inflația legislativă și la dispersia surselor, caz în care codul însuși riscă să fie un exces, totuși, codificarea rămâne expresia unui drept rațional bazat pe o metodă logică și sistematică ce trebuie să permită stabilirea unor principii generale și să prevadă consecințe concrete și inteligibile pentru individ¹¹.

Codificarea reprezintă mai mult decât o sumă de legi, ea reflectă spiritul unui sistem în ansamblul său. De asemenea, dacă procesul de codificare poate restitui legii valorile sale tradiționale, îl așteaptă un viitor strălucitor, dacă nu, va suferi aceeași discreditare dezvoltând previziunile făcute cu ceva timp în urmă: „Azi, codurile nu fac decât să ne sufoce cu formulările lor...”¹².

Din perspectiva studiului nostru, susținem că prin codificare ar putea fi remediate o serie de defecte majore ale legii și implicit ale statului contemporan: proliferarea, acumularea, noninteligibilitatea normelor și instabilitatea legislativă. Ca atare, prin codificare se urmărește asigurarea unei mai bune accesibilități a legislației, în concordanță cu principiul securității juridice, permițând crearea unui document unic într-un domeniu al dreptului, care reunește normele dispersate

⁸ N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C. H. Beck, București, 2020, p. 296.

⁹ S. Popescu, V. Țândăreanu, *Probleme actuale ale tehnicii legislative*, Ed. Lumina Lex, București, 2003, p. 544.

¹⁰ Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislative pentru elaborarea actelor normative, republicată în M. Of. nr. 260 din 21.04.2010.

¹¹ S. Nadaud, *Codifier le droit civil européen*, Ed. Larquier, Bruxelles, 2008, p. 464.

¹² B. Oppet, *Essai sur la codification*, Presses Universitaires de France, Paris, 1998, p. 96.

pentru a le face coerente și accesibile, în baza unui plan coerent. Acest plan permite clarificarea normelor în materia supusă codificării, actualizarea acestora prin abrogarea textelor perimate, incompatibile sau contrare Constituției, precum și adaptarea la normele unionale sau internaționale.

În dreptul românesc, deși au existat coduri și înainte de anul 1864 (de exemplu, Codul Caragea și Codul Calimach, 1831), totuși în istoria dreptului nostru, remarcabil rămâne Codul Civil român, elaborat în 1864 în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza și intrat în vigoare la 1 decembrie 1865. Valoarea acestui cod este de necontestat, el cuprinzând toate normele și instituțiile de drept privat. Această valoare nu este dată doar de conținutul său, ci și de forma redactării sale și de limbajul utilizat. Practic, în România abia după adoptarea acestui cod se poate vorbi despre nașterea unui limbaj juridic. În acele vremuri, în redactarea sa au fost utilizate neologisme și au fost adaptați termenii străini din domeniul juridic, având în vedere faptul că principala sursă a conceperii sale a fost Codul Civil francez din 1804. În final, a rezultat un act normativ modern și accesibil, scris într-un stil simplu și precis.

Acest cod rămâne în istorie ca fiind un model de reglementare, aspect probat și de durata aplicării sale, respectiv din 1865 până în 2011 când a intrat în vigoare noul Cod civil român. Deși în perioada regimului comunist, părți importante din cod au fost abrogate, au devenit inaplicabile, au fost completate, modificate, totuși acesta a supraviețuit acelor vremuri, iar după revoluția din decembrie 1989, și-a redobândit locul de act normativ de bază al dreptului civil românesc.

Transformările suportate de societatea românească în anii care au urmat revoluției, integrarea în Uniunea Europeană, asumarea obligației de armonizare legislativă, precum și imposibilitatea codului din 1864 de a mai reglementa noile valori sociale, culturale, tehnico – științifice și economice apărute ca urmare a evoluției firești a realităților sociale din țara noastră sunt câteva considerente ce au impus necesitatea elaborării unui nou Cod civil. Prin urmare, în anul 2009, după îndelungatele străduințe ale juriștilor români de modernizare a dreptului civil, Parlamentul României a adoptat prin Legea nr. 287/2009 Noul Cod civil, intrat în vigoare de la 1 octombrie 2011. S-a urmărit ca acest nou cod să fie un instrument modern de reglementare a aspectelor fundamentale ale existenței individuale și sociale, cuprinzând totalitatea dispozițiilor privitoare la persoane, relații de familie, relații comerciale și chiar relațiile de drept internațional privat, promovându-se astfel o concepție monistă în reglementarea raporturilor de drept privat. Această concepție este promovată și de alte state europene cum ar fi, de pildă, Franța, Elveția, Olanda sau Italia. După cum se preciza chiar în cadrul expunerii de motive, una dintre principalele surse de inspirație sau unul dintre modelele folosite pentru elaborarea noului Cod civil român este Codul civil al provinciei Quebec din Canada. Deși, Codul civil al provinciei Quebec este într-adevăr cel mai recent dintre codurile celorlalte state și extrem de bine elaborat, fiind rezultatul a peste 50

de ani de muncă intensă, totuși, apreciem ca fiind neinspirată această opțiune a legiuitorului român, bazată cu prioritate pe argumentul noutății întrucât, așa cum am argumentat deja în alte studii¹³, este evident că acest model nu cuprinde reglementările care trebuie să se regăsească în cazul unui stat unitar, așa cum este cazul României. În timp ce legislația unei provincii se completează, desigur, cu legislația existentă la nivel federal, nu aceeași este situația în cazul statelor unitare.

Mai mult, simpla copiere a unor dispoziții, așa cum uneori ne apar ilustrate anumite instituții în noul Cod civil, nu echivalează cu o reală activitate de codificare care ar trebui să pornească de la o cercetare solidă, științifică a realităților sociale existente la nivelul unei societăți. Există riscul ca modul în care sunt reglementate anumite instituții să se dovedească a nu corespunde mediului unde se dorește implementarea lor ceea ce poate conduce la lipsa de finalitate a normelor respective. Dacă într-adevăr Codul civil din 1864, considerat a fi o copie fidelă a codului civil al lui Napoleon și-a dovedit eficiența de-a lungul timpului, rămâne de văzut dacă o astfel de abordare a codificării este la fel de eficientă și în societatea actuală.

3. Claritatea și precizia limbajului și stilului – obiective imposibil de atins în redactarea unui act normativ? Situația Codului Civil Român

Atât istoria, cât și lingvistica atestă faptul că inteligibilitatea legilor este un scop care n-a fost atins niciodată, dar spre care întotdeauna s-a tins.

Două exemple ale acestei constante sunt suficiente pentru a demonstra acest lucru: Legea romană a celor XII Table și redactarea cutumelor în Franța. În secolul al V-lea î.e.n., plebea a luptat și a obținut în cele din urmă redactarea și publicarea Legii celor XII Table, necesară pentru a înfrânge omnipotența arbitrară a preoților patricieni. Se remarcă aici importanța complexă a înțelegerii dreptului, care nu este doar o realitate tehnică, o cunoaștere a dreptului, o certitudine și o simplificare caracteristică lui, ci o problemă politică înainte de toate. Emanciparea plebei grație Legii celor XII Table a fost un eveniment remarcabil și probabil unul din cele mai importante în istoria Romei.

Totuși, ca orice act normativ, Legea celor XII Table a fost erodată de trecerea timpului și un corp de norme uriaș i-a fost adăugat încet și inexorabil, transformând-o într-o lege dificil de înțeles, într-atât încât în secolul VI e.n. Iustinian a întreprins redactarea Digestelor, pe care le-a și promovat intens: „Atât cei bogații, cât și cei săraci pot să le cumpere [legile] pentru câțiva bănuți și să obțină pe mai nimic esența înțelepciunii”. Din nou, ca și în cazul Legii celor XII Table, simplificarea legilor este parte dintr-un plan politic de a face legea mai accesibilă poporului. Imediat, au apărut și criticile, Montesquieu arătând că „Legea

¹³ A. Tabacu, R. Duminiță, *The fiduciary contract and the administration of the goods of another person in the New Civil Code. A comparative outlook*, în „Journal of Legal Studies”, nr. 3(1-2)/2012, pp. 171-189.

celor XII Table este un model de precizie; copiii o învățau pe de rost. Legile noi ale lui Iustinian sunt așa de difuze încât trebuiau să fie scurtate”. La fel s-a întâmplat în secolele XV-XVI, în Franța, când regele Charles al VII-lea poruncea să se redacteze cutumele prin ordonanța din Montil-lès-Tours, deoarece nu se putea dovedi existența acestora. După redactarea cutumelor, istoria s-a repetat: dreptul s-a extins, apoi a fost simplificat de Codul Civil, apoi s-a dezvoltat din nou. Cele XII Table, eforturile lui Iustinian și ale lui Charles al VII-lea, Codul Civil, codificarea dreptului constant, toate aceste exemple ne arată că legea mereu devine neinteligibilă¹⁴.

Istoria dreptului demonstrează așadar cu ușurință că simplificarea normelor legale este un deziderat ce pare intangibil, dar spre care trebuie să se tindă în permanență... Dezbaterile doctrinare pe această temă rămân mereu actuale, arătându-se, de exemplu, că „eficacitatea legii este strâns legată de comprehensibilitatea acesteia. Legea este de înțeles pentru destinatar numai dacă servește nevoilor lor comunicative. Coerența legii este una dintre condițiile legii inteligibile”¹⁵.

Prin urmare, prin efortul conjugat al doctinarilor și practicienilor, această aspirație universală și eternă a inteligibilității legii a devenit azi o obligație pentru legiuitor și un „drept al omului”¹⁶.

3.1. Limbajul legiuitorului și stilul redactării actelor normative

În activitatea de elaborare a actelor normative, după stabilirea conceptelor juridice și, în principal a regulilor juridice, urmează transpunerea în cuvinte, redactarea efectivă a legii. În cadrul acestei etape, este esențial să se identifice cuvântul și formula clară, coerentă, simplă de exprimare a regulilor de drept. Cuvântul și formula de exprimare constituie astfel instrumentele de bază, absolut necesare pentru comunicarea noțiunilor, normelor și raționamentelor juridice.

Începând cu faza teologică a legii, trecând prin antichitate, prin dreptul roman și ajungând în contemporaneitate venerația cuvântului s-a menținut, cuvântul reflectând esența actului, oamenii crezând în lege, iar pentru majoritatea legea înseamnă cuvânt. Din această perspectivă, actul normativ exprimă cuvântul legiuitorului¹⁷, prin care se aduce la cunoștința cetățenilor drepturile și obligațiile

¹⁴ Ph. Malaurie, *L'intelligibilité des lois*, „Pouvoirs - Revue française d'études constitutionnelles et politiques”, nr. 114/2005, pp. 131-137.

¹⁵ J. Osiejewicz, *Transnational Legal Communication: Towards Comprehensible and Consistent Law*, *Found Sci* 25, 2020, pp. 441-475, disponibil online la adresa <https://doi.org/10.1007/s10699-020-09655-3>.

¹⁶ A se vedea și: I. Deleanu, *Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale române*, în *Revista „Dreptul”*, nr. 8/2011, pp. 53-82.

¹⁷ G. Cornu, *Le langage du législateur*, *Annales*, Université de Neufchâtel, 1977-1978, p. 37 *apud* M. Richevaux, *Limbajul legii și legile limbajului*, *Buletin de informare legislativă*, nr. 3/2002, p. 23.

acestora. Având în vedere tocmai destinatarul normei, este necesar ca redactarea textului legislativ să fie subordonată utilizării cuvintelor cu largă circulație, accesibile întregii populații, utilizării cuvintelor în sensul lor propriu, iar folosirea unor termeni tehnici ar trebui să vizeze numai acele reglementări destinate în principal specialiștilor și care nu își găsesc un corespondent în limbajul curent.

În linii generale, redactarea legii presupune transpunerea în text scris a ideilor ce alcătuiesc fondul reglementării. Redactarea corectă a textului constituie o condiție fundamentală pentru păstrarea - în activitatea de aplicare - a autenticității concepției și soluțiilor preconizate. Textul legii este considerat a fi „haina exterioară a voinței legiuitorului”, forma de exprimare a unei gândiri, iar o gândire nu poate fi recepționată corect decât printr-un mesaj clar și precis. Între fondul legii și forma de exprimare prin text a acestuia există un raport dialectic, un raport de implicare reciprocă. Textul este exprimarea gândirii legiuitorului, iar fondul, la rândul său, nu poate să existe în afara unei exprimări, textul legii constituind mijlocul de comunicare ce exprimă voința legiuitorului¹⁸.

De regulă, așa cum rezultă din cele arătate mai sus, se consideră că limbajul legislativ este expresia gândirii legiuitorului ca și cum aceasta este sau ar putea fi conținută sau reflectată integral în limbaj. Ori, gândirea este întotdeauna mult mai profundă decât limbajul, iar cuvântul oricât de bine ar fi ales nu poate avea strălucirea gândirii.

Limbajul juridic nu este doar o formulă exterioară a deciziilor legiuitorului, ci este un limbaj structurat, cu dinamica sa internă, cu un conținut și o formă proprie. Problema limbajului pe care trebuie să o rezolve legiuitorul are astfel un caracter extrem de complex. Posibilitatea de a traduce nuanțele gândirii într-un text clar care are ca obiectiv aplicarea lui de către toți în același mod pare un obiectiv aproape irealizabil sau extrem de greu de atins. Pentru obținerea acestui deziderat se apelează de obicei la regulile lingvisticii juridice.

Astfel, lingviștii au analizat discursul ca fiind cel al unui autor unic „EU”, pronunțat într-un loc non-neutru „AICI”, enunțat în momentul prezent „ACUM”. Însă, cheile de analiză a discursului considerat ca fiind expresia gândirii celui care îl pronunță, pe care ni-l furnizează lingvistica contemporană sunt parțial inadapate la discursul legislativ¹⁹.

Condițiile de elaborare a discursului legislativ nu permit aplicarea acestei scheme și explică, în mare parte, dificultățile întâlnite de un text de lege, confruntat cu o practică care nu primește întotdeauna același mesaj cu cel emis de către legiuitorul care a redactat textul de lege care va fi aplicat. În primul rând, discursul legislativ ține de o gândire pluralistă, existând mai mulți autori cu gândiri diferite care nu se întâlnesc întotdeauna și care, adesea, nici nu încearcă cu adevărat acest lucru. Activitatea legislativă este frecvent prezentată ca „o cursă cu obstacole” în

¹⁸ I. Mrejeru, *Tehnica legislativă*, Ed. Academiei, București, 1979, p. 228.

¹⁹ M. Richevaux, *Limbajul legii și legile limbajului*, *Buletin de informare legislativă*, nr. 3/2002, p. 23.

care fiecare caută mai mult să prevaleze punctul său de vedere decât să participe la elaborarea unei opere comune. Acest lucru face ca sinteza care va trebui să rezulte în urma deliberării să fie mai greu de obținut și relativizează mult unicitatea gândirii legiuitorului despre care discută juriștii²⁰.

Ca atare, autorul citat mai sus a concluzionat că, „raportându-ne la condițiile de elaborare a legii, gândirea legiuitorului devine plurală. Ea este rezultatul unei deliberări, care, adesea, ia forma unor confruntări, ceea ce dăunează unicității discursului, astfel încât, câteodată, se poate vorbi de o pluripaternitate a legii, care nu permite să se ajungă în mod automat la un text caracterizat prin claritate, deși una din virtuțile dezbaterii parlamentare este aceea de a permite ameliorarea calității tehnice a textului tocmai datorită dezbaterii”²¹.

Acestea sunt doar câteva motive pentru care legea din zilele noastre este caracterizată de instabilitate și noninteligibilitate.

Distinct de limbaj, în literatura de specialitate se tratează și stilul normativ definit ca fiind „totalitatea artificiilor și a modalităților care stau la baza redactării actelor normative”²².

Deși au existat opinii potrivit cărora ar exista o pluralitate de stiluri, putându-se vorbi astfel un stil specific dreptului privat-civil, comercial, internațional privat - cu anumite particularități în actele normative care privesc relații de muncă și de protecție socială, un alt stil în dreptul penal, și în fine, altul în dreptul administrativ²³, în ce ne privește, considerăm, având în vedere și dispozițiile art. 36 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative intitulat sugestiv - „stilul actelor normative” - că suntem în prezența unui singur stil propriu actelor normative, indiferent de denumirea purtată (Lege, Cod, Ordonanță ori Hotărâre a Guvernului).

3.2. Dispozițiile legale în materia stilului și limbajului redactării unui act normativ și respectarea acestora în redactarea Codului Civil român

Legea 24/2000 dedică capitolul IV, intitulat „Redactarea actelor normative”, regulilor care trebuie respectate de redactorul legii în elaborarea oricărui act normativ. Astfel, art. 35 stipulează că este necesar pentru asigurarea unei succesiuni logice a soluțiilor legislative preconizate și realizarea unei armonii interioare a actului normativ ca redactarea textului proiectului să fie precedată de întocmirea

²⁰ Pentru o analiză detaliată, a se vedea: M. Richevaux, *op.cit.*, p. 26.

²¹ M. Richevaux, *op. cit.*, p. 28.

²² I. Vida, *Legistică formală. Introducere în tehnica și procedura legislativă*, Ediția 5, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 224; I. Vida, I. C. Vida, *Legistică formală*, Ed. Universul Juridic, București, 2020, p. 105.

²³ V.D. Zlătescu, *Introducere în legistica formală*, Ed. Rompit, București, 1995, p. 170.

unui plan de grupare a ideilor în funcție de conexiunile și de raportul firesc dintre ele, în cadrul concepției generale a reglementării.

Referitor la stilul de redactare, legiuitorul român prevede expres că actele normative trebuie redactate într-un limbaj și stil juridic specific normativ, concis, sobru, clar și precis, care să excludă orice echivoc, cu respectarea strictă a regulilor gramaticale și de ortografie. Totodată, se interzice folosirea neologismelor, dacă există un sinonim de largă răspândire în limba română. În cazurile în care se impune folosirea unor termeni și expresii străine, se va alătura, după caz, corespondentul lor în limba română. Redactarea textelor se face prin folosirea cuvintelor în înțelesul lor curent din limba română modernă, cu evitarea regionalismelor. Redactarea este subordonată dezideratului înțelegerii cu ușurință a textului de către destinatarii acestuia.

De asemenea, art. 37 din aceeași lege stabilește că în „limbajul normativ aceleași noțiuni se exprimă numai prin aceiași termeni. În ipoteza în care o noțiune sau un termen nu este consacrat sau poate avea înțelesuri diferite, semnificația acestuia în context se stabilește prin actul normativ ce le instituie, în cadrul dispozițiilor generale sau într-o anexă destinată lexicului respectiv, și devine obligatoriu pentru actele normative din aceeași materie”.

În ceea ce privește exprimarea conținutului normativ, legiuitorul menționează necesitatea ca textul articolelor să aibă caracter dispozitiv și să prezinte norma instituită fără explicații sau justificări. De regulă, în redactarea actului normativ, verbele se utilizează la timpul prezent, forma afirmativă, pentru a se accentua caracterul imperativ al dispoziției respective, iar utilizarea unor explicații prin norme interpretative este permisă numai în măsura în care ele sunt strict necesare pentru înțelegerea textului.

Nu în ultimul rând, textul legislativ trebuie să fie formulat clar, fluent și inteligibil, fără dificultăți sintactice și pasaje obscure sau echivoce. Nu este permisă utilizarea unor termeni cu încărcătură afectivă. Forma și estetica exprimării nu trebuie să prejudicieze stilul juridic, precizia și claritatea dispozițiilor.

Cu toate că există aceste reguli și s-au făcut totuși eforturi pentru îmbunătățirea limbajului și stilului normativ, totuși în practică încă regăsim destul de des dispoziții neinteligibile, norme ce dau naștere unor interpretări contradictorii, neclare și, prin urmare, lipsite de mult dorita accesibilitate. Din păcate, astfel de exemple regăsim și în Codul civil actual.

Este adevărat că legiuitorul a făcut reale progrese în ceea ce privește limbajul și stilul utilizat, a înlăturat arhaismele care făceau greoaie înțelegerea textelor din codul anterior, însă pe de altă parte, prin modul în care a redefinit anumite instituții tradiționale ale dreptului civil, a căzut din nou în capcana lipsei de claritate. Un astfel de exemplu este definiția dată unei instituții fundamentale a dreptului civil, proprietatea, definiție care are un caracter predominant tehnic, dificil de înțeles pentru simplul justițiabil, Codul stabilind prin art. 555 alin. (1) că,

„proprietatea privată este dreptul titularului de a posedea, folosi și dispune de un bun în mod exclusiv, absolut și perpetuu, în limitele stabilite de lege”.

Cu toate că legiuitorul a utilizat expres noțiunea de proprietate privată, în realitate, a urmărit să exprime definiția proprietății în general, având în vedere că art. 858 C. civ. nu mai definește proprietatea publică prin raportare la atributele pe care i le conferă titularului, ci prin raportare la dreptul de proprietate în general și prin arătarea titularilor și obiectului său: „Proprietatea publică este dreptul de proprietate ce aparține statului sau unei unități administrativ-teritoriale asupra bunurilor care, prin natura lor sau prin declarația legii, sunt de uz ori de interes public, cu condiția să fie dobândite prin unul dintre modurile prevăzute de lege”.

O altă sursă de ambiguitate a limbajului juridic utilizat în Codul civil o reprezintă polisemia, acea calitate a unui cuvânt de a avea mai multe sensuri. Deși limbajul juridic trebuie să fie univoc, totuși el se caracterizează prin frecvența polisemiei. Acest aspect are și o latură pozitivă pentru că prin polisemia cuvintelor se asigură longevitatea normelor juridice și se deschide calea interpretării juridice.

Dacă polisemia este acceptată ca o trăsătură a limbajului legislativ, totuși sinonimia nu trebuie acceptată. În acest sens sunt și dispozițiile art. 37 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă care stabilesc obligativitatea exprimării aceleiași noțiuni numai prin aceiași termeni. Din păcate, realitatea practicii legislative este alta. Un exemplu de inconsecvență terminologică îl identificăm în Codul civil în dispozițiile referitoare la bunuri. Codul definește prin art. 535 bunurile ca fiind lucrurile, corporale sau necorporale, care constituie obiectul unui drept patrimonial.

Utilizarea termenului de „lucru” este una discutabilă întrucât prin ea însăși relevă corporalitatea, iar noțiunea de lucru incorporeal conține clar o contradicție între cei doi termeni²⁴. Mai mult, legiuitorul folosește uneori noțiunea de „lucruri”, alături pe cea de „bunuri” ca obiect al drepturilor patrimoniale.

De exemplu, acesta utilizează cu același sens în art. 563 alin. (4) C. civ., când termenul bun, când termenul lucru, pentru a desemna aceeași realitate: „Hotărârea judecătorească prin care s-a admis acțiunea în revendicare introdusă împotriva posesorului este opozabilă și celui care deține bunul pentru posesor, putând fi executată direct împotriva acestuia. Hotărârea judecătorească prin care s-a admis acțiunea în revendicare împotriva celui care deține lucrul pentru posesor nu este opozabilă posesorului, dacă acesta nu a fost introdus în cauză”. Aceași inconsecvență terminologică se identifică și în art. 941 C. civ. în conținutul căruia se folosește când sintagma de lucru mobil, care nu este definită nicăieri în cod, când sintagma de bun mobil.

Pentru eliminarea acestor ambiguități, considerăm că era de preferat să se utilizeze în locul cuvântului „lucru” în definirea bunului, sintagma „valoare economică”.

²⁴ E. Chelaru, *Teoria generală a dreptului civil*, Ed. CH. Beck, București, 2014, p. 82.

O altă situație - sursă de ambiguitate, neclaritate și inteligibilitate a textului codului în vigoare - se regăsește în faptul că noțiunea clasică de „încălcare” a dreptului este adesea înlocuită de legiuitor cu noțiuni precum „atingere” a dreptului, „lezarea” dreptului, termeni care sunt uneori sinonimi cu „încălcarea” dreptului în cuprinsul codului, iar alteori nu. De exemplu, în art. 253 C. civ. se utilizează expresia de „drepturi nepatrimoniale care au fost lezate sau amenințate...”, și nu atinse sau cărora le-a fost adusă atingere, iar în art. 255 alin. (6) C. civ. se face vorbire despre „... apărarea dreptului nepatrimonial încălcat”, iar nu a dreptului care a fost atins. Explicația găsită în literatura de specialitate pentru astfel de situații a fost aceea că textele au fost redactate de autori diferiți și nu au fost corelate, fapt care este însă inadmisibil din perspectiva normelor de tehnică legislativă²⁵.

Această diversitate de formulări generează controverse și afectează claritatea limbajului și stilului normativ. Totodată, această diversitate „introduce în terminologia juridică distincții, fie artificiale, fie inexacte, afectând precizia unora dintre enunțurile normative”²⁶.

Având în vedere că termenul „atingere” a dreptului este unul polisemantic, era de preferat să se evite de către legiuitor utilizarea acestuia sau, dacă se opta totuși pentru acesta, era necesar ca în prealabil să fie definit, așa cum precizează expres art. 37 din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă.

Am ilustrat în cele de mai sus doar câteva exemple de norme juridice din conținutul Codului civil actual a căror inteligibilitate este pusă sub semnul întrebării, însă exemplele pot continua. Este la fel de adevărat că, din fericire, acest Cod răspunde totuși necesității unui cadru legislativ modern, reprezentând un răspuns coerent la nevoia de reformare a instituțiilor și a mecanismelor fundamentale ale dreptului civil român.

Concluzii

Deși subordonat dreptului unional și internațional, supus concurenței altor reguli întemeiate pe alte forme de legitimitate, afectat de multe ori de lipsa previzibilității și a inteligibilității, Codul civil rămâne expresia de neînlocuit a voinței generale, expresia democrației și principala sursă formală a dreptului civil român. Ținând cont de impactul social deosebit pe care îl are asupra subiectelor de drept prin normarea conduitei acestora, activitatea de elaborare a unui cod este extrem de complexă și implică o răspundere politică, juridică și chiar morală mare din partea legiuitorului.

²⁵ D. D. Dănișor, S. Badea, *Polisemie și ambiguitate în limbajul Codului civil*, „Revista de Științe Juridice”, vol. 26, nr.1/2015, p. 137.

²⁶ S. Neculaescu, *Noul Cod civil, între tradiție și modernitate în ceea ce privește terminologia juridică normativă*, în „Revista Dreptul”, nr. 12/2010, pp. 11-41.

Indiferent că este vorba despre tehnica legislativă, de rolul mecanismelor de control și de evaluare în elaborarea legii, organismele implicate în activitatea de elaborare a normelor juridice trebuie să aibă ca deziderat spre care să tindă cel puțin trei aspecte ce se întrepătrund: securitatea juridică a persoanei, simplificarea și eficientizarea normelor.

După cum am arătat în cuprinsul studiului, la nivelul legislației române sunt bine conturate regulile menite a asigura înțelegerea textului legii de către justițiabil, numai că, din păcate, nu sunt respectate. Claritatea legii este vitală pentru exercitarea cu succes a drepturilor cetățeanului, iar în vederea atingerii acestui obiectiv, corecta aplicare a normelor de tehnică legislativă are un rol decisiv, întrucât acestea susțin creșterea accesibilității actelor normative.

Valorificând literatura de specialitate și practica elaborării noului Cod civil, analizând critic limbajul și stilul în care a fost redactat, avem speranța că prezentul studiu contribuie la completarea cercetării științifice în acest domeniu, alăturându-se altor lucrări ce au ca scop creșterea calității actului legislativ, putând fi de utilitate pentru toți participanții la procesul creării legilor.

Bibliografie

1. Chelaru, E. (2014) *Teoria generală a dreptului civil*. București: Ed. CH. Beck.
2. Dănișor, D. D., Badea S. (2015) Polisemie și ambiguitate în limbajul Codului civil. *Revista de Științe Juridice*, 26 (1), pp. 134-144.
3. Deleanu, I. (2011) Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale române. *Revista Dreptul*, nr. 8, pp. 52-82.
4. Duminiță, R. (2014) *Criza legii contemporane*, București: Ed. CH. Beck.
5. Duminiță, R. (2012) Intelligibility of the laws- a desideratum difficult to achieve by the Romanian legislator. În *Volumul International Scientific Conference: Logos, Universality, Mentality, Education, Novelty*. Iași: Editura Lumen, pp. 169-187.
6. Malaurie, Ph. (2005) L'intelligibilité des lois. *Pouvoirs - Revue française d'études constitutionnelles et politiques*, 114, pp. 131-137.
7. Mathieu, B. (2010) *La loi*. Paris: Dalloz.
8. Mrejeru, I. (1979) *Tehnică legislativă*. București: Editura Academiei.
9. Nadaud, S. (2008) *Codifier le droit civil européen*. Bruxelles: Editura Larcier.
10. Năcuța, S. (2010) Noul Cod civil, între tradiție și modernitate în ceea ce privește terminologia juridică normativă. *Revista Dreptul*, 12, pp. 11-41.
11. Oppetit, B. (1998) *Essai sur la codification*. Paris: Presses Universitaires de France.
12. Osiejewicz, J. (2020) *Transnational Legal Communication: Towards Comprehensible and Consistent Law*. *Found Sci* 25, 441-475. <https://doi.org/10.1007/s10699-020-09655-3>.

13. Pătulea, V. (2010) *Tratat de management juridic și jurisdicțional*. București: Editura I.R.D.O.
14. Popa, N., (2020) *Teoria generală a dreptului*. București: Editura C. H. Beck.
15. Popescu, S. & Țăndăreanu, V. (2003) *Probleme actuale ale tehnicii legislative*. București: Editura Lumina Lex.
16. Richevaux, M. (2002) Limbajul legii și legile limbajului. *Buletin de informare legislativă*, pp. 22-31.
17. Tabacu, A. & Duminică, R. (2012) The fiduciary contract and the administration of the goods of another person in the New Civil Code. A comparative outlook. *Journal of Legal Studies. Supplementary Issue 3(1-2)*, pp. 171-189.
18. Vida, I. (2012) *Legistică formală. Introducere în tehnica și procedura legislativă*, Ediția a-V-a. București: Editura Universul Juridic.
19. Vida, I., Vida, I. C. (2020) *Legistică formală*, București: Editura Universul Juridic.
20. Zlătescu, V.D. (1995) *Introducere în logistica formală*. București: Editura Rompit.